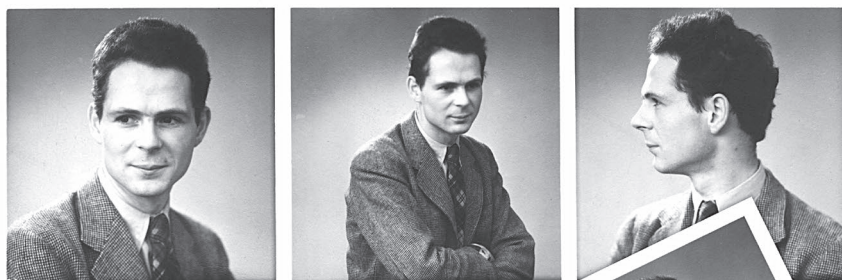
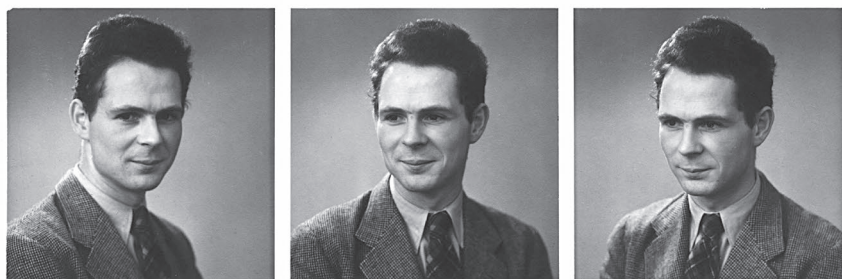
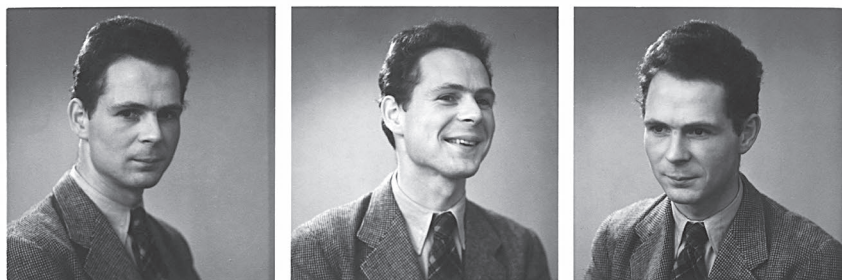
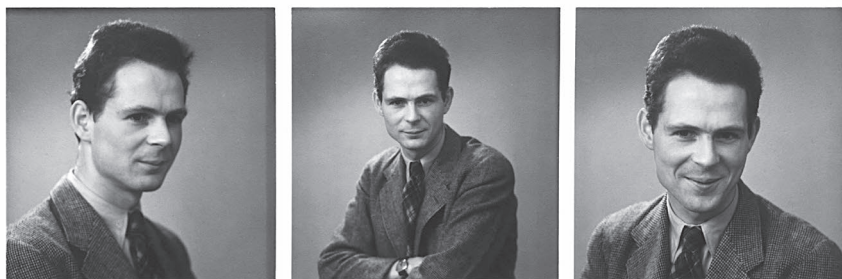

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

NYHEDSBREV

Nr. 5
April 2017

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 5

Redaktionen afsluttet primo marts 2017

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Elise Iuul · ei@dsl.dk · 50 77 74 90

Finn Gredal Jensen · fgj@dsl.dk · 50 77 74 70

Jonas Jensen · jj@dsl.dk · 50 77 74 83

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9983

Forsiden: Portrætfotos af forfatteren Peter Seeberg. © 1950 Polyfoto, Hellerup; fotocollage af Nicolai Hartvig Sørensen.

PRESSEKLIP

»Det har været forsøgt i små fremstød, men aldrig så konsekvent og gennemtænkt som her. Og så oven i købet med rigets filologiske højesteret som afsender: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Fra nu af kan man citere Holberg uden hindringer og lade ham indgå i nutidens diskussion.«
Thomas Bredsdorff, *Politiken*, 14. december 2016, om *Holberg · Ludvig Holbergs hovedværker*

»At der også er smukke illustrationer af gamle skrifter, billeder af fortidens lærde sprogforskere, levende beskrivelser af nogle af de største og lækre diagrammer, fuldender billedet af et værk, der, her ved begyndelsen, præsenterer sig på én gang indbydende og substantielt.«
Søren Kassebeer, *Berlingske*, 3. december 2016, om *Dansk Sproghistorie 1. Dansk tager form*

»Så er der godt nyt til gymnasieelever og yndere af klassisk dannelse: (...) Fremover kan man blot taste latinskordbog.dk ind i sin browser, og alverdens gyldne gloser fra det skindøde verdenssprog titter frem.«
David Jacobsen Turner, *Jyllands-Posten*, 5. februar 2017, om *Latinsk-dansk Ordbog (latinskordbog.dk)*

Hver dag lægger op mod 100.000 brugere vejen forbi en af ordbøgerne på DSL's ordbogsplatform. Det er naturligvis først og fremmest *Den Danske Ordbog* interessen gælder: Her kan man finde helt opdateret information om ord og vendingers betydning og brug.

Ordbogsplatformen tilbyder imidlertid ikke kun oplysninger om nutidens ordforråd. Sproget forandrer sig løbende, og gennem en stribe ældre ordbøger kan man her få indsigt i ældre dansk – helt tilbage til middelalderen. Det største digitaliserede værk er *Ordbog over det danske Sprog*, der beskriver sproget fra 1700 til 1950. Sidste skud på stammen er Otto Kalkars *Ordbog til det ældre danske Sprog* fra 1881-1918, der dækker dansk i årene 1300-1700 (se s. 9).

Dansk er ikke bare dansk. Kontakten til verden omkring os har altid sat sit aftryk i sproget i form af nye ord og vendinger. Også her er der hjælp at hente på ordbogsplatformen. *Meyers Fremmedordbog* fra 1924 (8. udg.) er den dag i dag en uundværlig hjælp når man skal have opklaret hvad et fremmedord betyder. Det kan være sære og vanskelige juridiske eller anatomiske termer – eller et dagligdags ord fra gastronomiens gebet som bøf. Ja, længere er det ikke siden det ord oplevedes som et fremmedord. Ældre ordbøger er fulde af kulturhistoriske ahaoplevelser.

Mange af Meyers fremmedord er latinske. Vil man forstå ældre tiders lærdomskultur, både i Danmark og Europa, kommer man ikke uden om latin. Heldigvis råder vi over Jensen og Goldschmidts fremragende *Latinsk-dansk Ordbog* fra 1886, der nu også er at finde på DSL's ordbogsplatform (se s. 9).

Ordbøgerne – og der er endnu flere end dem der er nævnt her – er indbyrdes forbundne. Søger man forgæves efter et ord i én ordbog, bliver man ledt videre til de andre ordbøger der har det pågældende ord. Det er en af de ekstra gevinster – en særlig digital merværdi – som ordbogsplatformen tilbyder. På den måde aktiverer vi de skatte der ligger gemt i de ældre ordbøger, også for de brugere der egentlig kom med et spørgsmål om moderne dansk.

De gamle ordbøger får nyt liv på nettet – som al anden ældre litteratur der digitaliseres. Indsigter der ellers risikerede at ende i glemmebogen, kommer i spil på nye måder. I en tid hvor mange har travlt med at begræde internettets skyggesider, er det værd at huske på i hvor høj grad det også bidrager til at styrke vores fælles kulturelle hukommelse.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

Arkivet som totalskrift I: Peter Seebergs arkiv på Hald Hovedgaard er i kraft af arkivaliernes forskelligartethed enestående i dansk litteratur. Ovenfor ses et udvalg af flybilletter, taxaboner og parkeringsbilletter samlet gennem flere årtier.

Peter Seeberg (1925-1999) var en af de betydeligste danske forfattere i anden halvdel af det 20. århundrede. Sideløbende med sit virke som leder af Viborg Stiftsmuseum skabte han en række originale prosaværker, der vandt stor folkelig udbredelse og høj litterær anerkendelse. I maj udkommer de to første bind af *Peter Seebergs romaner, noveller og kortprosa* – en tekstkritisk udgave i 11 bind.

Udgaven er blevet til efter grundige studier i Seebergs forfatterarkiv, der ligger på Hald Hovedgaard ved Viborg. Arkivet er oprettet af Seeberg selv og består ikke kun af almindeligt arkivmateriale som manuskripter, personlige papirer, breve,

dagbøger, forlagskontrakter m.m., men indeholder også samlinger af andre effekter, der kun snævert kan siges at vedrøre forfatterskabet, men som alligevel kaster lys over Seebergs liv.

I en samling med universitets- og skolepapirer kan man finde notater til tysk, spansk, italiensk, græsk, romersk og sågar tibetansk litteratur. I en anden samling med rejsemateriale fra 1943 til 1996 er bevaret turistbrochurer, regnskaber og indkøbsboner. Der er forsikringspapirer, pas, medlemskort, elektrokardiogrammer, flybilletter, taxaboner og parkeringsbilletter. Under 'Blandet' gemmer sig desuden en kuffert, en vinkasse

af træ og en hel papkasse med tomme ku-
verter.

Men hvorfor denne samlermani? En af
Seebergs forlæggere forklarer, at idéen til
arkivet var inspireret af den franske forfatter
Michel Butor (1926-2016). Han havde
beklaget sig over, hvor man dog skulle gøre
af alt det materiale, som man hele tiden
modtog og indsamlede. Løsningen kunne
være at samle det i et arkiv, der da ville fun-
gere som en slags personligt pulterkammer.

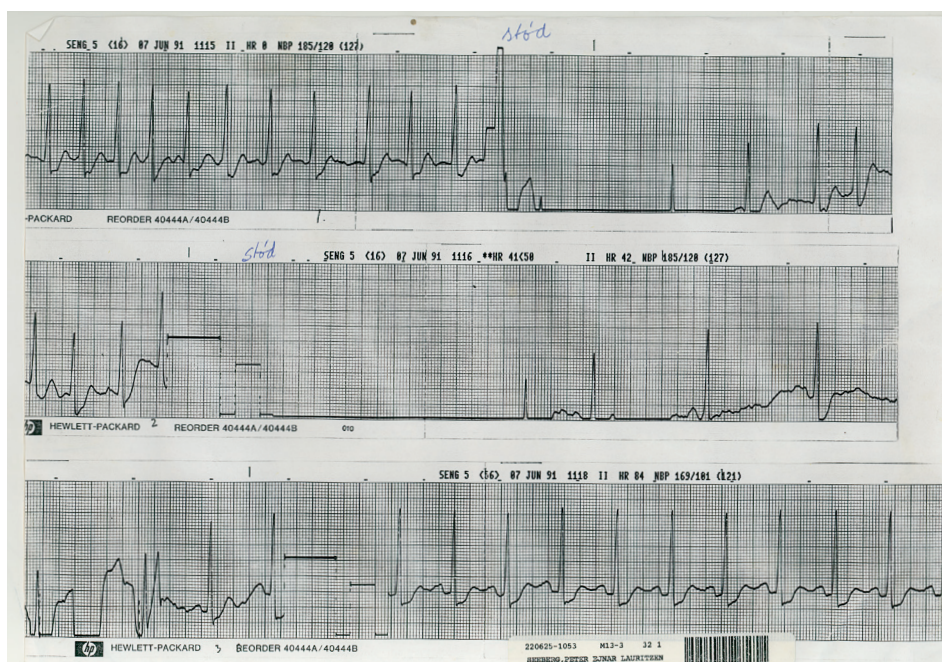
Men Seebergs arkiv er mere end det.
Ifølge vennen og billedkunstneren Henrik
Have var hensigten med arkivet at indstifte
en totalskrift – en skrift, hvor alle effekter

indgår som en del af skriftsproget – som
modsvaret til bl.a. surrealismens automatskrift
og dadaismens anarkiskrift.

Dette usædvanlige arkiv danner således
ramme om manuskriptstudierne til *Peter
Seebergs romaner, noveller og kortprosa*. De
to første bind indeholder *Eftersøgningen og
andre noveller* (1962) og *Dinosaurusens sene
eftermiddag* (1974), som er Seebergs tidligste
kortprosa- og novellesamlinger og giver en
fin indgang til hans underfundige forfatter-
skab.

Udgaven er støttet af Velux Fonden.

Jeppe Barnwell · jb@dsl.dk

Arkivet som totalskrift II: et elektrokardiogram fra 1991, som afslører, at Seeberg led af
forkammerflimmer og havde fået foretaget to såkaldte DC-hjertestod.

Den Danske Ordbog på *ordnet.dk* er en deskriptiv ordbog. Det betyder, at den beskriver sproget, sådan som det faktisk bliver brugt. Men hvordan skaffer man sig viden om autentisk sprogbrug på en systematisk og fyldestgørende måde? Man opbygger et digitalt tekstkorpus over autentiske tekster, som man så kan analysere ved hjælp af særlig korpussoftware.

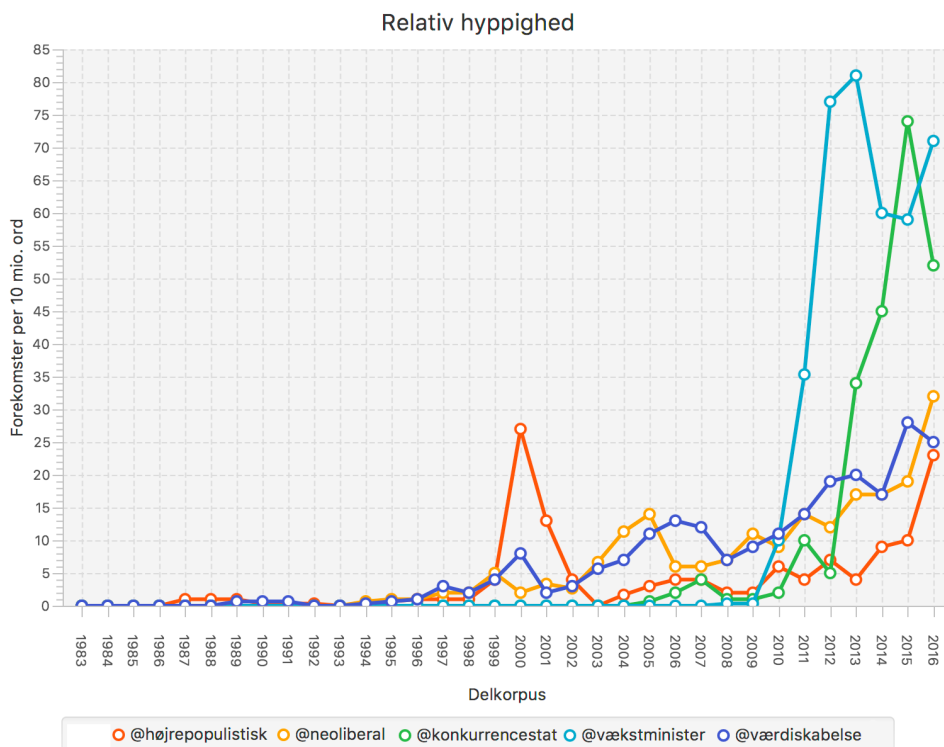
Det tekstkorpus, som *Den Danske Ordbog* bruger i det daglige redaktionelle arbejde, omfatter for tiden tekster og tekstuddrag på i alt 1.000.000.000 ord. Det er 10 års læsestof for en gennemsnitlig læser, vel at mærke hvis vedkommende læser alle dage, døgnet rundt.

I korpusset indgår tekster fra de seneste godt 30 år. Den store tidsmæssige spredning gør det muligt at undersøge, hvordan sproget har udviklet sig gennem årene – derfor kalder vi dette store korpus *Tidsmaskinen*. Men korpusset dækker ikke blot et stort tidsrum, det repræsenterer også mange teksttyper med materiale fra bl.a. aviser, blade, bøger, blogs, breve, dagbøger, referater og interviews. DSL råder hermed over det største og mest varierede korpus over moderne dansk.

Ved hjælp af kvantitative metoder kan man opspore nye ord, vendinger og betydninger samt typiske sprogbrugsmønstre i korpusset, og med særlige søgeværktøjer kan man få et indtryk af ords og udtryks udbredelse og brug. Søgeværktøjet, som anvendes på DSL, hedder CoREST. Specialværktøjer af denne type er ikke masseprodukter, så DSL har selv måttet udvikle den altovervejende del af systemet.

Med CoREST kan redaktørerne udføre avancerede søgninger på enkeltord og grupper af ord med deres bøjningsformer, bruge tekstoplysninger som filtre i søgningerne og se, hvilke ord der hyppigt optræder sammen med det, man har søgt på. Endelig er det også her, redaktørerne finder belæg fra hverdagens sprogbrug til illustration af betydninger.

CoREST opstiller ordlister på baggrund af korpusset, for eksempel årets eller månedens påfaldende ord, som endnu ikke har fået fuld betydningsbeskrivelse i *Den Danske Ordbog*. I 2016 gjaldt det blandt mange andre *vækstminister*, *værdiskabelse*, *neoliberal*, *konkurrencestat* og *højrepopulistisk*. Ser man nærmere på disse ords hyppighed i korpus, ses en markant opblomstring igennem de seneste år som vist i illustrationen.

Alle sproginteresserede kan få adgang til en forenklet udgave af CoREST til egne undersøgelser under korpus.dsl.dk/corest. CoREST giver adgang til mere aktuelle og større korpusser end webversionen af KorpusDK under ordnet.dk.

Jørg Asmussen · ja@dsl.dk

(NÆST)SIDSTE FORTÆLLINGER

I november 1957 vendte Karen Blixen med *Sidste Fortællinger* tilbage til den litterære scene efter mange års fravær. Udgivelsen var imødeset med spænding og blev en omgående salgssucces, der indbragte hende Kritikerprisen. Samtidig øgede udgivelsen hendes i forvejen stærke kandidatur til Nobelprisen.

Sidste Fortællinger – der nu ikke blev de sidste, da *Skæbne-Anekdoter* udkom kort efter – er en genremæssig hybrid, der både genoptager egne genrer fra det tidlige forfatterskab og lægger nyt til. Således indledes bindet med syv afsnit af Karen Blixens aldrig fuldførte roman *Albondocani*, og der følges op med afdelingerne »Nye Fantastiske Fortællinger« og »Nye Vinter-Eventyr«.

Tematisk kredses der om forfatterskabet helt grundlæggende tanker som fortællekunstens betydning og den menneskelige identitet – ligesom der fortsat kommunikerer heftigt med en lang række klassiske og mindre kendte tekster. Sideløbende med tematiseringerne af de store menneskelige spørgsmål rummer værket også en række ganske personlige, digterisk behandlede ekkoer fra Karen Blixens liv – bl.a. af hendes stormfulde relation til Thorkild Bjørnvig.

DSL's udgave af *Sidste Fortællinger* kom i november 2016 som 5. bind i serien *Karen Blixen. Værker*. Udgaven rummer sammen med Karen Blixens tekst en omfattende kommentar og en indførende efterskrift ved Charlotte Engberg, RUC.

Udgivelsen er støttet af Augustinus Fonden, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, Statens Kunstråds Litteraturudvalg, Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond, Dansk Tennis Fond, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond og Moth-Lunds Fond.

Nicolas Reinecke · nrw@dsl.dk

Godt et år efter udgivelsen af *Sidste Fortællinger* besøgte Karen Blixen USA. Ved den lejlighed mødte hun bl.a. Marilyn Monroe, og *Se og Hør* bragte dette billede på sin forside.

KALKARS ORDBOG

Otto Kalkars *Ordbog til det ældre danske Sprog (1300-1700)* har i over 100 år været helt uomgængelig for alle der arbejder med ældre dansk sprog og litteratur. Den er især vigtig fordi den bygger på et enormt materiale af håndskrevne og trykte kilder der omfatter skønlitteratur, fagtekster, diplomer, religiøse tekster og meget andet.

Ordbogen er i sin oprindelige form meget svær at finde rundt i. To tillæg, uigennemskuelige opslagsformer og en etymologisk struktur gør den vanskelig at bruge. Man skal fx vide at *drægtighed* findes under *drage*, og så skal man lede tre steder! Derfor er det en stor forbedring at DSL den 30. marts offentliggjorde Kalkars værk i en lettilgængelig, søgbar version: kalkarsordbog.dk.

Den digitale udgave er blevet til med støtte fra Velux Fonden og Universitets-Jubilæets danske Samfund.

Simon Skovgaard Boeck · ss@dsl.dk

LATINSK-DANSK ORDBOG

I mere end 125 år har Jensen & Goldschmidts *Latinsk-dansk Ordbog* fra 1886 været et af de centrale opslagsværker i arbejdet med latin, både på universitetet og i latinfaget i gymnasiet. Den 30. december lancerede DSL ordbogen i en gratis onlineversion på adressen latinskordbog.dk.

Der er ekstra hjælp at hente for brugerne: Man kan søge på en bøjningsform så det ikke er nødvendigt at huske at *ite* er bøjningsform af *eo* eller *domum* af *domus* for at bruge ordbogen. Det er desuden muligt at søge frit på tværs i indholdet, så hvis man fx skriver det danske ord *suppe* i søgefeltet, opdager man at det optræder i opslagene for *ius*, *ptisanarium*, *elixus* og *sorbitio*.

Indtastningen af ordbogen er foretaget af Klassikerforeningen i samarbejde med forlaget Gyldendal. Arbejdet med netversionen er støttet af Augustinus Fonden.

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk

lābo, 1. f) er lige ved at falde, vakler, signum l.; 1. ariete crebro ianua; genua, pedes ll.; naves sine iusto pondere ll.; (Digt.) ll. vestigia prima (acc.) d. e. deres første Stridt er usikre; (Digt.) littera l. er skrevet med rystende Haand. 2) tp. a) vakler, er nær ved at gaa til Grunde, taber mig, forfalder, synker, si unam litteram moveris, labant omnia; labantem aciem, fortunam sustinere; l. causa decemvirorum, disciplina, res Trojana; (sen.) nihil ex patrio more, in moribus l.; memoria l. er usikker, svigter; l. animi (modet) coeperunt. b) vakler i Sindelag eller Troslab, er ubis eller upaalidelig, consilium meum l.; labamus mutamusque sententiam; fides sociorum l.; animus labans.

lābo l.

1) er lige ved at falde, vakler, signum l.; l. ariete crebro ianua; genua, pedes ll.; naves sine iusto pondere ll.; (digt.) ll. vestigia prima (acc.) dvs. deres første skridt er usikre; (digt.) littera l. er skrevet med rystende hånd.

2) fig.

a) vakler, er nær ved at gå til grunde, taber mig, forfalder, synker, si unam litteram moveris, labant omnia; labantem aciem, fortunam sustinere; l. causa decemvirorum, disciplina, res Trojana; (sen.) nihil ex patrio more, in moribus l.; memoria l. er usikker, svigter; l. animi (modet) coeperunt.

b) vakler i sindelag eller troskab, er uvis eller upålidelig, consilium meum l.; labamus mutamusque sententiam; fides sociorum l.; animus labans.

Rapportér et problem

fra Latinsk-dansk Ordbog

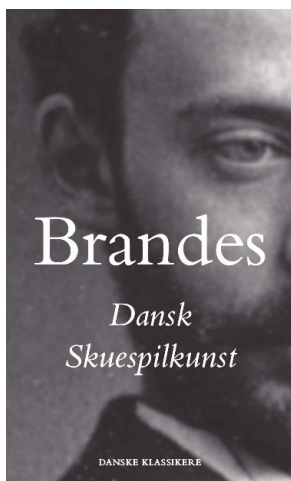
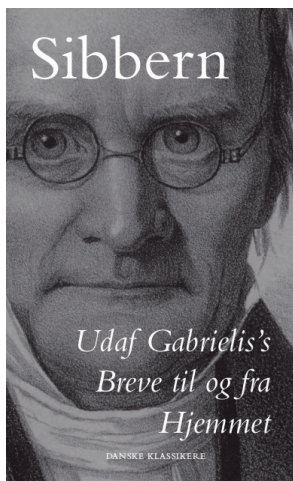
NYE KLASSIKERE

I serien *Danske Klassikere* udkommer den 18. april anden del af F.C. Sibberns danske wertheriade *Udaf Gabrielis's Breve til og fra Hjemmet* (1850), udgivet af Tonny Aagaard Olesen. Hvor vi i første del, *Efterladte Breve af Gabrielis* (1826, udgivet i *Danske Klassikere* 1998), følger den unge, fortvivlede og ulykkeligt forelskede student i hans kamp for at vinde en livsanskuelse, møder vi i anden del den modne mand, som overalt gør sin livsindsigt gældende. Sibberns to Gabrielis-romaner hører til den danske romantiks hovedværker.

Senere på foråret udkommer i *Danske Klassikere* også Edvard Brandes' skelsættende dobbeltværk *Dansk Skuespilkunst* (1880) og *Fremmed Skuespilkunst* (1881), udgivet af Sten Rasmussen. De to bøger er blevet kaldt Edvard Brandes' hovedstrømninger og repræsenterer en markant fornyelse i dansk teaterkritik gennem en række psykologisk nærgående portrætter af samtidens prominente hjemlige og udenlandske scenekunstnere.

Danske Klassikere er støttet af Statens Kunstfonds Projektudvalg for Litteratur.

Camilla Zacho · cz@dsl.dk

HELE ODS-SUPPLEMENTET PÅ NETTET

Den store *Ordbog over det danske Sprog* (ODS) – der i bogform rummer 28 bind – blev lagt på nettet i 2005 på DSL's ordbogsplatform. I første omgang blev de 5 ekstra bind, *Supplement til Ordbog over det danske Sprog* (ODS-S), der udkom i årene 1992-2005, ikke medtaget i den digitale udgave. Disse fem supplementsbind rummer dels knap 30.000 nyskrevne ordbogsartikler, dels mere end 70.000 tilføjelser til artiklerne i den oprindelige ODS.

De nyskrevne artikler er senere blevet inkorporeret i netversionen. Derimod mangler tilføjelserne – eller 'plusmaterialet' – stadig. Det vil der nu blive rådet bod på. Plusmaterialet, der bl.a. består af præciseringer, beskrivelser af særlige faglige betydninger og ekstra (nye eller ældre) belæg, vil nu blive tilgængeliggjort, så det vises i de relevante artikler ved opslag i ODS på nettet.

Arbejdet er muligjort takket være en bevilling fra Brebølfonden, og det forventes afsluttet i begyndelsen af 2018.

ODS er frit tilgængelig på: ordnet.dk/ods.

Thomas Troelsgård · tt@dsl.dk

HENRIK ANDERSSON (1959-2017)

Arbejdet med at inkorporere tilføjelserne fra ODS-S i netversionen var oprindelig tiltænkt cand.mag. Henrik Andersson, mangeårig redaktør ved ODS-S. Det er imidlertid med stor sorg vi må meddele at Henrik Andersson sidst i februar 2017 afgik ved døden.

Efter sin betydningsfulde indsats ved ODS-S var Henrik Andersson redaktør ved *Den Danske Ordbog*; her havde han også været ansat i sine første år på DSL. Senest var han medlem af redaktionen for *Ludvig Holbergs Skrifter*, hvor han var en meget afholdt kollega, højt værdsat for sin store og uegennyttige lærdom.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

JERNALDERKOST

Blandt de danske ord der kan dokumenteres længst tilbage i tiden, er *løg* og *øl*, som i formen *laukar* og *alu* findes på en brakteat, fundet ved Skrydstrup i Sønderjylland. Det første ord står over hjortens ryg og er skrevet sådan at *k* og *a* er kombineret i ét runetegn. Det skal læses fra venstre mod højre. Det andet ord ved brakteatens kant under hjortens hoved er skrevet spejlvendt og skal læses fra højre mod venstre. Sproget er urnordisk, og dateringen er ældre germansk jernalder.

Der har været diskussion om de to ords betydning. Man har talt om at de havde magisk indhold, og for *løgs* vedkommende henvist til dets rensende og helbredende kraft. At *øl* har haft en livgivende virkning, har nok været gældende dengang som nu.

Læs mere i andet bind af *Dansk Sproghistorie*, der udkommer senere på året.

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

Den omtalte brakteat, en udsmykket metalplade der blev anvendt i Norden omkring 450-550 som vedhæng i en halskæde eller som amulet.

UNDER STREGEN – TALORD

1.000.000.000 ord indeholder det tekstgrundlag som *Den Danske Ordbog* baserer sig på

217.536 ordbogsartikler er der i netudgaven af *Ordbog over det danske Sprog*

31.120 opslagsord er der i *Holbergordbogen* som beskriver hele Holbergs danske ordforråd

5.040 tekster indgår i *Diplomatarium Danicum*s samling af kilder til Danmarks historie i middelalderen

1.969 følgere har *Den Danske Ordbog* på Twitter

116 litterære hovedværker er indtil videre udgivet i serien *Danske Klassikere*

102 gange omtaler hypokonderen *Herman Bang* sygdom i sine breve til Peter og Betty Nansen

85 eksperter inden for alle aspekter af det danske sprog bidrager til seksbindsværket

Dansk Sproghistorie

46 medarbejdere er for øjeblikket ansat af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

24 gange er *prins Henrik* nævnt i *Den Danske Ordbog*s teksteksempler

22 bind udgives i serien *Holberg · Ludvig Holbergs hovedværker*

13 ord for de kvindelige kønsorganer optræder i *Moths Ordbog* fra omkring år 1700

1 hund har sin daglige gang på Det Danske Sprog- og Litteraturselskab: dværgschnauzeren *Sisse*, der deler kontor med den ledende redaktør på *Gammeldansk Ordbog*

Jonas Jensen · jj@dsl.dk